

BÖLGESELLEŞME ÇERÇEVESİNDE KAFKASYADA İŞBİRLİĞİ İMKANLARI VE ENGELLER

Dr. Samir QULIYEV
Qafqaz Üniversitesi

Özet

Günümüzde bir taraftan küreselleşme süreci devam ederken diğer taraftan da bölgesel işbirliklerini kapsayan oluşum süreçleri hızlı biçimde dünya ülkeleri arasındaki ilişkileri belirleyen temel unsura çevrilmeye başlanmıştır. Tarihin akışı çerçevesinde de görülmüştür ki, bölgeselleşme sürecine destek veren bölge ülkeleri gelişmişliğe ve istikrara ulaşmıştır. Bölgeselleşme konseptinin Kafkasyada tatbik edilmesi bölge ülkelerinin gelişimine ve bölgesel sorunların çözümüne önemli şekilde katkı yapacaktır. Kafkasyada güvenliği tehdit eden devletlerarası çatışmalar ve global sorunlar sebebiyle bölge istikrarsız bir görünüm kazanmıştır. Bu çerçevede ilk olarak Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorunu, Abhazya sorunu, Güney Osetiya sorunu, Çeçenistan sorunu, bölge ülkelerinin iç istikrarsızlıkları, demokrasi sorunları gibi faktörler Kafkasyada güvenliği tehdit eder. Özellikle de, Ermenistan devletinin bölgede birbaşa desteklediği terör eylemleri ve ayrımcılık politikaları bölgedeki işbirliği imkanlarının önünde engel teşkil etmektedir. Ermenistanın bölgeselleşme sürecine katılması bölgesel güvenlik sorunlarının da çözümüne katkı yapacaktır. Ermenistan halkının çıkarları bölgede işbirliğinin oluşturulmasından yanadır. Diğer taraftan da “enerji güvenliği” kapsamında büyük güçlerin bölgede çatışan çıkarları Kafkasyanın güvenliğini tehdit etmektedir. Bölgeselleşme sürecinin Kafkasyada oluşturulması için bölge ülkelerinin sınırdaş ülkelerinin de katılımı ve desteği esas şarttır. Özellikle Rusya, İran ve Türkiye’nin Kafkasyada çatışan çıkarlarının bölgeselleşme süreci ile uzlaştırılması en önemli adım olacaktır. Bu çerçevede Azerbaycan-Türkiye arasındaki

ilişkiler ve gerçekleştirilen projelerin daha çok çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Bölgeselleşme konseptinin Kafkasyada tatbik edilmesi bölge ülkelerinin gelişimine ve bölgesel sorunların çözümüne önemli şekilde katkı yapacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kafkasya, Bölgesel entegrasyon, Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorunu, enerji güvenliği.

Giriş

1991-yılında Sovyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasından sonra Soğuk Savaş dönemindeki etkileşimler tamamen değişmiş ve uluslararası sistemde kaygan zeminli bir durum ortaya çıkmıştır. Bununla da yeni dönem daha kompleks ve daha zor gelecek tahminlerinde bulunabilen bir sistemi de beraberinde getirmiştir.¹

Avrasya bölgesinin bir alt bölgesi olarak Kafkasya bölgesi de sahip olduğu jeopolitik değerini daha da artırarak uluslararası rekabete sahne olmuştur. Uluslararası sistemdeki değişikliklere paralel olarak küreselleşme sürecinin de etkisiyle teknolojinin gelişmesi akabinde ulaştırma ve iletişimin coğrafyada alan unsurunu küçültmesiyle, esasen 'bölgesel güç' olma mücadelesine odaklanan 'jeopolitik' kavramı önemini daha da artırmıştır. Tarihin akışının değiştiren olaylarla birlikte bilim adamları tarafından farklı kategorilerde jeopolitik konular ele alınarak teoriler öne sürülmüş ve emperyalist devletler jeopolitik teorilere dayanarak egemenliklerini devam ettirmişlerdir. Teorilerin ortak keşittikleri noktalara baktığımızda, genelde süje olarak devletin tayin edilmesi, lokal olarak coğrafyanın önemini vurgulaması ve iki öge arasındaki bağların politikaya dönüştürülmesi süreci karşımıza çıkmaktadır.² Demek ki jeopolitiğe dayanan politikalarda ilk aşama, ülkenin coğrafi önemini, ikinci aşama ise insan unsuruna dayanan sosyal, ekonomik, politik ve askeri gücünü belirlemeyi amaçlar. Üçüncü aşama, her ikisini ve bunlarla beraber zamanı da dikkate alan genel değerlendirmedir. Bu süreçlerin her birisinde küresel çaptaki değerlendirmelere esaslanarak, bölge düzeyinde değerlendirmeler yapılır.³

1 Efe Çaman, "Kafkasya ve Orta Asya'da Alternatif İle Uyum Arası Türk Bölgesel Politikası: Kafkasya ve Orta Asya'da Türkiye", Der. Mehmet S. Erol, Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun, Barış Kitabevi, Ankara, 2011, s. 302.

2 Gérard Dussouy, Les Théories Géopolitiques (1), L'Harmattan, Paris, 2006, p. 53.

3 Boris A. İsaev, Geopolitika, Piter, Sankt-Petersburg, 2006, s. 123.

Eskiden beri önemli olan jeopolitik anlayışı, SSCB dağılmasından sonra Avrasya bölgesinde büyük bir boşluğun ortaya çıkmasıyla Rusya ve ABD başta olmakla hegemonya mücadelesi veren büyük güçler tarafından da kullanılmaya başlanmış ve küresel politikalara yön vermiştir.⁴ Bu bakımdan savunulan bütün teoriler⁵ 19. Yüzyılda olduğu gibi 21. Yüzyılda da uluslararası sistemin hakim güçlerinin şu sorularına cevap aramaktadır: “devletlere bu yarış içinde görelü üstünlük sağlayacak bölgeler nerelerdir?”, “bu bölgelerde hakimiyet en optimal bir biçimde nasıl kurulabilir?” ve son olarak “kurulan bir egemenliğin devamı nasıl sağlanabilir?”⁶ sorularının cevabı jeopolitik kara, deniz ve hava hakimiyet teorilerini de için alacak şekilde genişleyerek 20. Yüzyıldaki devletlerin dış ve güvenlik politikalarını etkileyen önemli unsurlar oldu.⁷

Kafkasya bölgesi SSCB-nin dağılmasıyla birlikte aslında genel bir “bölge” kimliği de kazanmış oluyordu. Önceden SSCB çerçevesinde geniş işbirliği içerisinde olan Kafkas halklarının önünde iki seçim var idi. Bağımsızlıklarını elde eden bu ülkeler ya Rusyanın etrafında bir bölgesel işbirliğine dahil olmalı idiler ya da Rusyaya rağmen kendilerine yeni ortaklar edinmeli idiler. Kafkasya ülkelerinden Azerbaycan ve Gürcistan Rusyanın etkisiyle yaranan bölgesel işbirliği projelerinden kendilerini soyutladıkları için bölgesel güvenlik sorunlarıyla baş başa bırakıldılar. Rusyanın ve diğer egemen güçlerin jeopolitik seçimlerinin de tesiriyle Kafkasya bölgesi güvenlik sorunlarının üst düzeyde yaşanıldığı bir bölgeye dönüştürülmüştür. Tohumları 1991-de atılan “güvenlik” projeleri ile desteklenen bölgesel politikalar günümüzde de güncelliğini korumaktadır.

Bu bağlamda Kafkasyanın jeopolitik ve jeoekonomik öneminden kaynaklanan konumu bölge ülkeleri arasındaki işbirliği imkanlarını destekleyen fak-

4 Ibid., s. 145.

5 Jeopolitik kavramının tarihsel süreç içerisinde esasen-klasik jeopolitik teoriler olarak bilinen-Deniz, Kara ve Hava Egemenlik teorileri ve ilaveten Kenar Kuşak (Rimland), Büyük Satranç Tahtası, Yeni Avrasyacılık ve Yeni Osmanlıcılık teorileri mevcuttur., Dussouy, a.g.e., ss. 133-180., Aleksandr Dugin, Geopolitika Postmoderna: Vremena Novıx İmperiy (Oçerki Geopolitiki XXI Veka), http://www.e-reading.org.ua/bookreader.php/20824/Dugin_-_Geopolitika_postmoderna.html , (13.05.2012)., Akın Dalbudak, “Büyük Türkiye Projesi: Yeni Osmanlıcılık”, Der. Mehmet S. Erol, Türk Dış Politikasında Strateji Arayışları: Türkiye'nin Güncel Güvenlik Sorunları (Ülkeler, Bölgeler, Örgütler), Barış Kitabevi, Ankara, 2011, ss. 69-76.

6 Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik, Küre Yayınları, İstanbul 2009, ss. 103.

7 Muhittin Demiray, İsmail H. İşcan, “Uluslararası Sistemde Güvenlik Kavramının Dğişimi Ekonomik ve Jeopolitik Arka Planı”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 21, Ağustos 2008, s. 148, <http://sbe.dumlupinar.edu.tr/21/9-muhittindemiray.pdf> , (13.05.2012).

tördür. Bununla birlikte Kafkasyanın güvenliğini tehdit eden faktörler bölgesel işbirliği önündeki en büyük engeldir. Bu çalışmada Kafkasyanın jeopolitik önemi göz önünde bulundurularak bölgesel işbirliği önündeki engeller saptanarak “bölgeselleşme” sürecine uygun işbirliği imkanları tesbit edilecek ve bu çerçevede teklifler ireli sürülecektir.

Bölgeselleşme ve bölgesel güvenlik anlayışlarının karşılaştırılması

Uluslararası ilişkiler disiplinindeki önemli olan kavramlardan biri de bölgeselleşme kavramıdır. Günümüzde dünya ölçeğinde yaşanan bir değişim olgusu olan küreselleşmenin, ulus-devlet olgusu üzerinde başlıca iki yönde etkide bulunacağı ileri sürülmektedir. Buna göre dünyanın geleceğini, devletler-üstü kuruluşlar ile devlet-altı kuruluşlar belirleyecektir. Böylece küreselleşme, ulus-devleti hem aşağıdan ve hem de yukarıdan etkileyen sonuçlar yaratacaktır. Bu nedenle yerelleşme ve bunun bir boyutu olan bölgeselleşme olgusu, bu etkilerin bir bölümünü gösterir.⁸

Bölgeselleşme olgusunda geleneksel neden; etnik-dilsel azınlıklar ve yerel özgürlükleri korumak olarak belirtilebilir. Ancak bu gerekçe, diğer kimi yan öğelerle tamamlanmaktadır. Bunlar; bölgenin yönetsel yapıda etkin bir araç olması, ulusal planlamada yerel yönetimlerle ulusal devlet arasında yeni bir birimin yetki dağılımı yönünden gerekliliği, katılımcı demokrasinin güçlendirilmesi, merkezi yönetimin katılımı karşısında bölgesel esnekliği sağlayacak birimlerin kurulması, yeni sorumluluk mekanizmaların ve dolayısıyla yeni bilgi ağının ve iktidarlarının kurumsallaşabilmesi olarak sıralanabilir.

Bölgeselleşme olgusunun nedenleri çok farklı olmakla beraber; temel nedenler ekonomik kalkınma, güvenlik gereksinimi, siyasal, kültürel ve dilsel faktörler olarak sıralanabilir. Bölgeselleşme ve bölgesel entegrasyonun iktisadi kalkınma üzerindeki etkilerinin boyutuna ilişkin siyaset bilimi ve ekonomi politik arasında tartışma söz konusudur. Ancak son hamlede ekonomik kalkınmanın önemi sürekli olarak dikkat çekmiş ve gündemde olmuştur. Bölgeselleşmenin oluşumu, çeşitli ihtiyaçları veya siyasal, ekonomik veya iktisadi kalkınmayı ihtiva eden stratejik açıdan önemli bir jeopolitik eylemi temsil etmektedir.⁹

8 Ruşen Keleş-Yusuf Erbay, “Avrupa Konseyi’nin Bölgeselleşme olgusuna Bakışı”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, c. 8, S. 4, Ekim 1999, s.3-29.

9 Ekrem Erdem, Halit Mammadov, *Post – Sovyet Ülkeler Arasında Bölgeselleşme Eğilimleri*

Güvenlik alanında yaşanan en önemli değişim güvenlik politikalarının oluşturulmasına temel olan tehdit kavramında yaşanmaktadır. Tehdit kavramının içeriği genişlemiş, başta terörizm olmak üzere kitle imha silahlarının yaygınlaşması, silah, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, mikro milliyetçilik, etnik çatışmalar, köktendincilik, örgütlü suçlar, çevre sorunları, sosyal eşitsizlik, gelir dağılımı dengesizliği, aşırı nüfus artışı gibi sosyal ve ekonomik sorunlar artık “tehdit” kapsamında ele alınmaya başlanmıştır. Ulus-devletlerin önümüzdeki dönemde de dünya sahnesindeki egemen birimler olmaya devam edeceği ancak, bilgi ve teknoloji akışı, salgın hastalıkların ve kitlesel göçün önlenmesi, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi konularda ulusal hükümetlerin etkinliği azalacağı, bu çerçevede uluslararası sermayeyi temsil eden çok uluslu şirketlerin ulusal ve uluslararası konularda üstlendikleri ve oynadıkları rolün artacağı beklenmektedir.

Bu tehditlerin ortak özelliği tek bir ülkeyle ve bölgeyle sınırlı kalmayıp mutlaka birden fazla ülkeyi kapsamaları, dünyanın hiçbir bölgesinin bu tehditlerden arınmamış olması, bu tip tehditlerin birbiriyle ilişkili bulunması, çoğunun devlet dışı aktörler tarafından yönlendirildiği için klasik caydırma önlemlerinin bu tehditleri ortadan kaldırmada etkili olmaması ve klasik tehdide (savaş tehdidine) oranla daha öngörülmez olmalarıdır.¹⁰ Soğuk savaş döneminde tehdidin niteliği konusunda ittifak bazında bir anlaşma mevcut iken günümüzde yeni tehditlerin ortak tanımı bile yapılamamaktadır. Bu durum anılan tehditlerin ortaklaşa belirlenecek yöntemlerle üstesinden gelinmesini zorlaştırmakta yanı kolektif güvenlik anlayışını değişime itmektedir.

Güvenlik üzerine yapılan çalışmalar genellikle kimin için güvenlik sorusunun karmaşıklığını dile getirmektedir. Bu sorunun cevabı değişen dünya düzeni içerisinde zaman zaman değişikliğe uğramıştır. Önceleri bireyler için, devletler için olan güvenlik kavramı değişerek bölgesel güvenlik kavramını ortaya çıkarmıştır. Bölgesel güvenliğin ön plana çıkması sonucunda da bölgesel güvenlik teorileri ortaya çıkmıştır. Günümüzde gelişen teknoloji, küreselleşen dünya ve kültürlerin hızla birbirleri ile kaynaşması sonucunda devletler, kendi bölgesindeki diğer devletler ile kültür, ekonomi ve güvenlik gibi alanlarda işbirliği yoluna gitmiştir. Bu işbirliğinin sonucunda bölgeselleşme kavramı ortaya çıkmıştır.

Regionalism Tendency in Post – Soviet Countries, International Conference on Eurasian Economies 2013, s. 840.

10 Cihangir Dumanlı, “Değişim Türkiye’ye Risk ve Fırsatı Birlikte Sunuyor”, Cumhuriyet Strateji, S. 5, 2 Ağustos 2004, s. 12-13.

Bölgeselleşme, bölgeler temelinde devletler üstü gruplaşmalardır ve ülkelerin ekonomik ve stratejik faydalarını maksimize ederek hem kendi aralarında hem de uluslararası sistemle bütünleşmelerini sağlayan bir araç olmaktadır. Bölgeselleşme küreselleşmeye zıt bir kavram olarak görülse de aslında temelde küreselleşmenin bir tamamlayıcısı niteliğindedir. Bölgeselleşme hareketleri arttıkça bölgelerin birbirleri ile olan ilişkileri de artacaktır, bunun sonucunda da küreselleşme hızlanacaktır. Günümüzde geçmişten farklı olarak, bir devletin güvenlik sorunu tüm bölge devletlerini etkilemektedir. Eskiden tüm devletler kendi güvenliklerini kendileri almakla yetinirken günümüzde, bölgesel güvenlik oluşumları meydana gelmiştir. Tarih, kavramsal tutkularından¹¹ veya politik yapılardan (iki kutuplu süreç vs.) kurtuluşu mümkün kıldığında, bireylerin de dahil olduğu bölgesel aktörler arasındaki karşılıklı etkileşimlerin çok hızlı oranda artması hatta patlaması göze çarpar hale gelmiştir. Böyle artan etkileşim dönemleri bölgeselleşme için dalgalanmalar olarak düşünülebilir. Ayrıca, aktörler bölgeselleşmeyi yaşarken sadece kendileri dönüşümden geçmemişlerdir buna ek olarak etkileşimde oldukları bölgeselleşme sürecini de yeniden şekillendirmişlerdir. Örneğin, büyük devletlerin bölgeselleşmeye tepkileri yeni dinamikleri teşvik etmiştir. Bu yeni dinamikler de aktörler ve durumlar arasındaki değişen ilişki ve etkileşimler için girdiler oluşturmuştur.

Artan bölgesel etkileşimler süreci ülkeleri birbirine yaklaştırmakta, coğrafi ve işlevsel olarak bağlantılar ağı yaratmaktadır. Bu bağlantılar yeni ve dönüşmüş güvenlik konularına neden olmaktadır. Örneğin, yetenek devrimi, otorite krizi, kurumsal patlama gibi faktörler düzensizliğin eş zamanlı parçalanma denen kaynaklarını (teknolojik ve kurumsal devrim ile ulaşım ve ekonomi devrimleri gibi) beslemiştir ve otoritenin yeniden tesisi için motivasyonlar üretmiştir.¹² Uzun süreden beri bölgesel güvenliği planlarında gözardı eden geleneksel güvenlik anlayışının ileri gelenleri bile, bölgesel güvenliğin günümüz ve geleceğin güvenlik meselelerinde çok daha büyük etkisi olacağını kabul etmektedirler.¹³

Bölgeselleşme ve güvenlik arasındaki etkileşimleri düşünürken, uluslararası ilişkiler çalışmaları üzerinde kısıtlayıcı etkisi olan geleneksel, devlet-merkezli paradigmanın doğal bir sonucu olan iç-dış ayrımını azaltmak

11 Louise Fawcett, Andrew Hurrell, *Regionalism In World Politics: Regional Organization and International Order*, Oxford University Press, New York, 1998, p. 12

12 Ibid.

13 Sheila R. Ronis, *Economic Security Neglected Dimension of National Security?*, <<http://www.ndu.edu/press/lib/pdf/books/economic-security.pdf>>, (18.10.2011).

mümkün olabilmektedir. Geleneksel güvenlik konuları büyük ölçüde dış tehditlerle meşgul olmuşken, bölgeselleşmenin gelişmesiyle güvenlik konuları ve sorunları artan bir şekilde uluslar-ötesi/uluslar-altı ve çok boyutlu olmuştur. Günümüzde güvenlik çalışmaları çok boyutlu ve doğrusal olmayan görüşlere adapte olmuş olup, bu görüşlerin daha ileri kavramsallaştırılması için çabalar sarf edilmektedir.

Bölgeselleşme ve güvenlik kavramlarını bir şekilde birlikte tartışan çalışmalar genel olarak üç ana başlıkta toplanabilir; politika üretimine yönelikler, sosyo-ekonomik olanlar ve uluslararası ilişkiler disiplini çalışmaları. Politika üretimine yönelik çalışmalar büyük oranda günümüz güvenlik sorunlarına cevap olarak üretilmiştir. Bunlar, genellikle devlet destekli kurumlar tarafından talep edilmiş çalışmalardır. Bu çalışmalar yeni güvenlik tehditleriyle başa çıkmak için politikalar ve devlet stratejileri geliştirmeye çalışırlar. Ayrıca bu araştırma grubunda günümüz uluslararası sisteminin gelişmesinde teknolojinin oynadığı rolü inceleyen çalışmalar bulmak da mümkündür.¹⁴

İkinci bir araştırma grubu ise bölgeselleşme ve güvenlik kavramlarını doaylı olarak bir araya getiren ve sosyo-ekonomik yaklaşımı takip eden gruptur. Bu çalışmalar bölgeselleşmeyi dünya politikasının iç ve uluslararası aktörleri için güvensizlik üreten sosyo-ekonomik dönüşümlere sebep olarak görürler. Ulusal güvenlik artan bir şekilde ekonomik güvenlik ile aynı görüldüğü için fakirlik çatışmanın temel bir kaynağı olarak görülmektedir. Bir örnek olarak ekonomik etkenlerin sosyal boyutunu vurgulayan Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" argümanı gösterilebilir.¹⁵

Huntington, uluslararası anarşiden, ortak değer ve kurumların yokluğundan kaynaklanacak şiddetin ve çatışmanın devletlerarasında değil bölgesel medeniyetler arasında olacağını öngörmüştür. Bu argüman, devletin gelecek uluslararası çatışmalar göz önüne alındığında, önceliğini kaybedebileceği konusunu da gündeme getirmiştir. Genel anlayışa göre daha fazla etkileşim daha fazla çatışma anlamına gelir ve daha fazla etkileşim daha fazla bölgeselleşmeden kaynaklanmaktadır.

Üçüncü grup güvenlik çalışmaları daha çok uluslararası ilişkiler kavramsallaştırmalarını içerir. Bu çalışmaların bazıları geleneksel güvenlik ikileminin bölgeselleşmenin dinamiklerinden nasıl etkilendiğini anlamakla ilgilenmiştir. Diğerleri uluslararası sistem ve onun öncelikli aktörlerinin (geleneksel olarak

14 Fawcett, *a.g.e.*, p. 18-22.

15 Ibid., p. 49.

devlet kabul edilir) bölgeselleşmenin dinamikleriyle başa çıkmaya çalışırken nasıl etkilendiklerine odaklanmıştır.¹⁶

Esasında bütün bölgeselleşme ve güvenlik çalışma grupları içerisinde ekonomik vurgu üzerinde inşa edilmiş olanlar en fazladır. Daha 1990'larda bölgeselleşme çalışmaları artmaya başlamadan önce bile uluslararası ilişkiler araştırmaları gündeminde karşılıklı bağımlılık ve çatışma konusu var olmuştur. Artan ve genişleyen karşılıklı bağımlılık sonradan, genellikle bölgeselleşme ile uyumlu görülmüştür. Karşılıklı bağımlılık ve bölgeselleşmenin sonucu olarak gelişen ilk etkenler ekonomik boyutta görüldüğü için bu iki kavram ilk olarak ekonomik yönleriyle tanımlanmış ve ortaya konulmuştur.

Kafkasya Jeopolitiğinin Bölgeselleşme Sürecindeki Etkileşimleri

Eski dönemlerden itibaren Kafkasya bölgesi hem coğrafi bakımdan, hem ekonomik, hem de politik bakımdan önemli olmuştur. Soğuk Savaşın sona ermesiyle ortaya çıkan uluslararası konjonktürün değişmesi, diğer bir ifadeyle çift kutuplu yapıya dayalı Soğuk Savaş dengesinin ortadan kalkması, doğu-batı istikametindeki Rimland kusağının kuzey-güney geçiş ve bağlantı yolları üzerinde yayılan geniş jeopolitik ve jeoekonomik boşluk alanların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.¹⁷

SSCB döneminde daha çok Rusların egemenliğinde olan bu bölge, SSCB sonrası dönemde bağımsızlığına kavuşan Azerbajan, Gürcistan ve Ermenistan'la birlikte birçok aktörün ilgi duyduğu ve stratejiler geliştirdiği adeta 'Yeni Büyük Oyunun' sahnelendiği bir mekana çevrilmiştir. Brezezinski "Büyük Oyun" içerisinde ele aldığı; Kafkasya'yı, dünya güç politikalarının kilit bölgesi olarak değerlendirmektedir. Bunun sebebi olarak da "Avrasya'nın Balkanları" olarak nitelendirdiği bölgenin, sahip olduğu enerji kaynakları ve sosyal-siyasal istikrarsızlıkların oynadığı rolü göstermektedir.¹⁸ Mackinder'in "Kara Hakimiyet Teorisi"ne göreyse Kafkasya bölgesi dünya coğrafyasında pilot bölge olarak ele alınmıştır.¹⁹

16 George Sorensen, *Changes in Statehood: The Transformation of International Relations*, Palgrave, New York, 2001, p. 137.

17 Mehmet S. Erol, "Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Türk Avrasyası", Der. Mehmet S. Erol, *Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun*, Barış Kitabevi, Ankara, 2011, s. 9.

18 Zbingniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri*, Çev. Yelda Türedi, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 41-45.

19 Matthew Edwards, "The New Great Game and The New Great Gamers: Disciples of Kipling and Mackinder", *Central Asian Survey*, Vol. 22, No. 1, 2003, pp. 84-96.

Coğrafi bakımdan Kafkasya bölgesi, Avrupa-Afrika-Asya ana kolları arasına girmiş olan ve 5.000 km uzunluğundaki, Akdeniz-Ege Denizi-Boğazlar ve Marmara Denizi-Karadeniz-Azak Denizi gibi birbirine bağlı iç denizlerin oluşturdukları bir su koridorunun doğu ucunda bulunan, aynı zamanda Hazar Denizi ile de doğuya sarkmış ve bağlanmış bir konuma sahiptir.²⁰ Genel olarak Avrasya jeopolitiğinde, Kafkasya, hem bir tranzit hattı hem de bir sığınma alanı olarak yüzyıllardır önemli olan bir bölgedir. Bölge bir sığınak olma özelliğini dağlara borçludur. Büyük Kafkas ve Küçük Kafkas Dağlarıyla birlikte Kafkasya'nın bir parçası daha vardır ki bu bölüm kuzeydeki bozkır bölgesidir. Kafkas Dağları'nın kuzeyinde yerleşen bu bozkırlar Don bozkırlarının bir uzantısı olup verimli bir tarım potansiyeline de sahiptir.²¹ Kuzeyden güneye geçişi Derbent hizasında Hazar kıyı yolunu kontrol edebilen Demirkapı Geçidi'nden sağlayan alan; doğudan batıya geçişi Aras vadisi ile kolaylaştırarak, Tebriz'i Erzurum'a, yani İran'ı Anadolu'ya bağlamaktadır. Ayrıca Kafkasya'nın giriş kapısı durumunda bulunan Kuzey Kafkasya, bölgenin kontrolünü sağlayabilecek asıl stratejik öneme sahip arazi kesimidir.²² Kafkasya'nın, kuzey-güney ve doğu-batı ekseninde kesişim noktası olması, bölgeyi siyasi açıdan da kördüğümüne sürüklemektedir.²³

Bu coğrafi üstünlüklerle birlikte Asya ve Avrupa arasında geçiş güzergahı işlevine de sahip olan Kafkasya, dağlık ve engebeli yapısı dolayısıyla pek çok etnik unsurun dil ve kültür varlığını koruyarak devam ettirdiği,²⁴ dış güçler tarafından zenginlik olarak görülen, bölge dahilinde ise sorunlara sebep olan karmaşık bir bölgedir. Ayrıca yeni bir mücadele alanı olarak ortaya çıkan Karadeniz'e²⁵ de açılan bir kapı konumunda olması Kafkasya'nın jeopolitik önemini daha da artırmaktadır.

20 Suat İlhan, Kafkasya'nın Gelişen Jeopolitiği, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1999, s. 11.

21 Eldar İsmayılov, Vladimer Papava, Merkezi Qafqaz Geosiyasetden Geoiqtisadiyyata Doğru, Qafqaz, Bakı, 2006, s. 12.

22 Ibid., s. 13.

23 Samuel Lussac, Géopolitique du Caucase: Au Carrefour Énergétique de l'Europe de l'Ouest, Editions TECHNIP, Paris, 2009, p. 104.

24 Alaeddin Yalçınkaya, Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler: Etnik Düğümden Küresel Kördüğümüne, Lalezar Kitapevi, Ankara, s. 11.

25 İsmayılov, a.g.e., s. 54.

Tarih boyunca çeşitli medeniyetler arasında tampon bölge²⁶ görevini gören Kafkasya bölgesi, bu coğrafi değerlerinin yanısıra zengin yeraltı ve yerüstü kaynakları barındırması, Hazar enerji kaynaklarının Batı'ya ulaştırılmasında önemli bir güzergah olması sebebiyle günümüzde de hem jeopolitik, hem de jeostratejik açıdan uluslararası alanda rekabet alanına çevrilmiş²⁷ ve bu mücadele neticesinde de Kafkasya dünyanın en istikrarsız ve güvensiz bölgesine dönüştürülmüştür.

Özellikle 11 Eylül olaylarından sonra ABD ve Rusya'nın yanısıra bölgesel güç olan İran ve Türkiye'yle birlikte bölge dışı güçlerin- Çin, Pakistan, Hindistan, Avrupa Birliği (AB) gibi aktörlerin Kafkasya bölgesinde aktif politikalar uygulamaya başlamasıyla bölge çeşitli oyunlara, çıkar savaşlarına ve savaşa götürebilecek işbirliklerine sahne olmuştur.²⁸ Özellikle de İran'ın bölgeye komşu olması²⁹ son günlerde Kafkasya'nı uluslararası rekabet alanı haline dönüştürmüştür.

SSCB-nin dağılmasından sonra küresel ve bölgesel rekabetin merkezinde kalan Kafkasyadaki ülkeler kendi bağımsızlıklarını kazandıktan sonra politik, ekonomik ve güvenlik açısından çok zor durumda bırakıldılar. Politik ve jeopolitik anlamda bölünen SSCB mekanında çeşitli bloklaşmalar ortaya çıkmıştır. Bu entegrasyon girişimlerinden birincisi Baltık ülkeleri dışındaki eski Sovyet ülkelerini kapsayan BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) olmuştur.³⁰

Ancak BDT ekonomik kazanımlardan çok politik etkileşimleri kendisinde barındırdığından ve üye ülkelerin dış politika beklentilerini karşılayamadığından bölge ülkeleri yeni bölgesel entegrasyon modelleri arayışında olmuşlardır. Bu çerçevede Azerbaycan, Ukrayna, Gürcistan ve Moldovanın teşebbüsü ile 10 Ekim 1997 yılında adı geçen ülkelerin Strasbourg deklarasyonunu imzalamasıyla birlikte GUAM bölgesel örgütü meydana gelmiştir. Bu ülkeler özgürlük, toprak bütünlüğü, sınırların güvenliği, demokrasi, hukukun üstün-

26 Hakan Kantarcı, *Kıskaçtaki Bölge Kafkasya*, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 29.

27 Ali Ottoman, "Le Désenclavement de l'Asie Centrale et du Caucase, Role Inédit pour Une Ere Nouvelle", *Cahier D'étude sur la Méditerranée Orientale et le Monde Turco-Iranien*, No. 18, Juillet-Décembre 1994, pp. 201-204.

28 Lussac, a.g.e., s. 122.

29 Emin A. Şihaliyev, *Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya, İran, Türkiye Rekabetleri ve Ermeni Faktörü*, Naturel Yayınları, Ankara, 2004, s. 126.

30 Osman Ergül, *Rus Dış Politikasında Bölgeselleşme ve Rusya'nın Entegrasyon Stratejisi: Avrasya Ekonomik Topluluğu*, International Conference on Eurasian Economies 2012, S. 473, SSS. 468-476. , <http://www.eecon.info/papers/560.pdf>

lüğü ve insan haklarına saygı prensibini esas götürerek Avrupada istikrarın ve güvenliğin geliştirilmesi amacıyla dört taraflı işbirliğinin oluşturulmasını temel prensib edinmişlerdir.³¹ GUAM örgütü bölgede Rusyanın birbaşa rolü olmadan kurulan bölgesel örgütlenme açısından önemlidir. Enerji güvenliği bakımından Rusya'dan bağımlılığı azaltmak için GUAM örgütü bölge ülkeleri için yeni bir fırsata çevrilmiştir.³²

Batılı ülkeler de Rusyanın etkisindeki BDT'ye karşı GUAM örgütlenmesine destek vermişlerdir. Özellikle de enerji hatlarının güvenliğinin sağlanması çerçevesinde GUAM Avrupa ülkeleri açısından önemli olmuştur. Bu bağlamda GUAM ilk bakışta ekonomik veya işbirliğine yönelik bir örgütlenme gibi görünse de, özellikle de Batılı ülkelerin nazarında bölgesel entegrasyonun hedef ve taleplerine de uygun olan güvenlik ve politik konuları kapsayan bir örgüt gibi değerlendirilmiştir. Bununla da GUAM Kafkasyadan Batıya doğru uzanan enerji boru hatları ve ulaşım koridorları üstünde strateji bakımından bir kontrolün temin olunmasına zemin hazırlamıştır.

KEİÖ (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü) de GUAM gibi bölgesel entegrasyon açısından Kafkasya için önem arz etmiştir.³³ Ancak maalesef bu örgütün ortaya çıkardığı fırsatlar da üye ülkelerin politik tavırlarından ötrü asıl amacına hizmet etmemiştir.

Kafkas ülkeleri arasında entegrasyon ve işbirliği konusundaki görüş farklılıkları ülkeler arasındaki işbirliğini de olumsuz etkilemiştir. Bölgedeki ülkeler arasındaki kamplaşmalar, özellikle de Ermenistan devletinin bölgede Rusya merkezli politikalar yürütmesi bölgedeki etnik sorunların ve güvenlik sorunlarının da çözümüne engel teşkil etmiştir. Bölgedeki ülkeler arasındaki işbirliği ve kendisinin baş rolde olmadığı entegrasyon çalışmaları Rusyanın millî çıkarlarına uygun deyil. Bölgedeki etnik sorunların ve devletlerarasın sorunların Rusyanın inisiyatifinde çözülmemiş olarak devam etmesi Rusyanın bölge politikasının temelidir.

31 Heydər Əliyev, Müstəqilliyimiz əbədidir. On ikinci kitab, B.,Azərneşr, 2004, 432 s.

32 A.Ş.Şahmuradov, Guam Çərçivəsində Azərbaycan-Ukrayna Əlaqələri, Bakı Universitetinin Xəbərləri, Humanitar elmlər seriyası, №4, 2011, ss. 100-107.

33 Oktay F. Tanrısever, The Black Sea Economic Cooperation Organization and Its Strengths and Weaknesses in Promoting the Globalization of the Black Sea Region: 1992-2012, USAK-OAKA, Cilt:7, Sayı: 13, 2012, p. 61. , http://www.usak.org.tr/images_upload/files/oaka_7_13_3.pdf

Bu sebeplerden de devam eden ve ya dondurulan etnik ve devletlerarası çatışmaların mevcutluğu bölgede güvenlik ve işbirliği çalışmalarının önünde engeldir. Ancak bütün bunlara rağmen Azerbaycan tarafı enerji merkezli politikaları ile bölgedeki işbirliği için büyük projelerle fırsat sunmuştur. Ermenistan tarafı ise, bölgedeki irredentist politikalarından dolayı bu süreçlerden doğal olarak dışlanmış. Komşularıyla arasındaki sorunlardan dolayı Ermenistan, Kafkasya ülkelerinin gerçekleştirdiği hiç bir projede yer almamıştır. Azerbaycan ile Gürcistan ise bu çerçevede işbirliklerini daha da genişlendirmişlerdir. Bölgeselleşme sürecinin Kafkasyada gerçekleşmesi için Ermenistanın «Büyük Ermenistan hayaline»³⁴ dayanan politikalarından vazgeçmesi zaruri hal almıştır.

Kafkasya'daki Olası İşbirliğinin Önündeki Engeller

Kafkasya'da bölge ülkeleri arasındaki işbirliğini engelleyen önemli sorunlar mevcuttur. Bu sorunların kompleks olarak ele alınış birlikte okunulması düzün anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Bölgesel işbirliğinin önündeki esas engelleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- 1) *Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ sorunu*
- 2) *Gürcistanın etnik sorunları*
- 3) *Ermenistanın irredentizm politikaları*
- 4) *Bölgesel ve küresel güçlerin Kafkasya ile ilgili politikaları*
- 5) *Enerji güvenliği*
- 6) *Hazarın güvenlik sorunları*

Karabağ, Azerbaycan'da Kür ve Aras ırmakları ile şu anda Ermenistan sınırları içerisinde bulunan Göyçe gölü arasındaki dağlık bölge ile bu bölgeye bağlı ovalardan oluşan bir yerdir. Aynı zamanda, XVII. yüzyılın ortalarında bu topraklar üzerinde kurulan bir Azerbaycan Türk Hanlığının da adını taşımaktadır. Karabağ, Azerbaycan'ın diğer bölgeleriyle beraber, Ermenistan ve İran'ı da kontrol edebilecek bir noktada bulunması nedeniyle de bölge açısından jeopolitik öneme sahiptir.³⁵

34 A. Ali Emircan, M. Emin Gerger, *Büyük Ermenistan Hayali ve Kars'tan Karabağ'a Ermeni Vahşeti*, Cemre Yayınları, İstanbul, 1992, s. 222.

35 Araz Aslanlı, "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", *Avrasya Dosyası (Azerbaycan Özel)*, C. 7, No. 1, İlkbahar 2001, s. 393.

Dağlık Karabağ sorunu, 1980’li yıllarda ortaya çıkan ve bölge açısından önemli sonuçlar doğuran bir gelişmedir. Azerbaycan ve Ermenistan arasında tarihe dayanan ve SSCB döneminde zorunlu olarak askıya alınan anlaşmazlık, büyük bir patlama yaratarak savaşa dönüşmüştür.³⁶ M. Gorbaçov’un “glasnost” ve “perestroika” politikaları ile birlikte Azerbaycan’a bağlı olan Dağlık Karabağ Özerk Oblastı, 20 Şubat 1988’de Ermenistan ile birleşmeyi resmen talep etmiştir. Azerbaycan bu talebi ulusal çıkarlarına tecavüz olarak nitelendirmiş³⁷ ve Ermenistan’dan çıkarılan Azerbaycanlı mültecilerin Sumgayıt’ta Ermeniler’le çatışmaları ve iki Ermeninin öldürülmesi³⁸ tansiyonu yükseltmiştir.

SSCB Komünist Partisi Merkez Komitesi, Karabağ yönetiminin Ermenistan’a katılma isteğini, 23 Mart 1988’de, “her iki cumhuriyet halkının menfaatlerine ters düştüğü” gerekçesiyle reddetmiştir. 1988’in sonlarına doğru, olaylar daha da gerginleşerek tüm Azerbaycan’da Ermenistan devletinin desteğiyle ve fiili katılımıyla etnik savaşa dönüşmüştür.

1989’un ikinci yarısında bölgede gerginlik daha da artmıştır. 1 Aralık 1989’da Ermenistan tarihi bir karar alarak Dağlık Karabağ’ı kendisine bağlayan kararı dünyaya ilan etmiştir. 23 Ağustos 1990’da ise, Karabağ da Ermeni toprağı gibi gösterilerek, Ermenistan Bağımsızlık Deklarasyonu’nu açıklamıştır.³⁹ Bunun ardından Karabağ Ermenileri, bölgenin Ermenistan’a dahil edilmesi için politik alandaki faaliyetlerini, askeri bir hareket haline dönüştürmüşlerdir.⁴⁰ 2 Eylül 1991’de ise Dağlık Karabağ Ermenileri’nin sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyetini ilan etmesi SSCB’nin dağılmasından sonra imzalanan BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) kurucu anlaşmasına ve ayrıca her bir üye devletin toprak bütünlüğünün garanti altında olduğunu ve sınırların kuvvet kullanılarak değiştirilemeyeceğini belirten BM Şartı’na ve AGİT’e aykırıdır.⁴¹ Karabağ’ın adı Artsakh Ermenistan Halk Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir.

36 The Washington Post, 1 August 1996.

37 Fahrettin Çiloğlu, Rusya Federasyonu’nda ve Transkafkasya’da Etnik Çatışmalar, İstanbul, Sinatle Yayınları, 1998, s. 143.

38 Nadir Devlet, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi Türk Dünyası, İstanbul, Çağ Yayınları, 1993, ss. 275-280.

39 Le Monde, 24 Août 1990.

40 Çiloğlu, a.g.e., s. 151.

41 Kamer Kasım, “Başlangıcından Barış Sürecine Dağlık Karabağ Çatışması”, Ermeni Araştırmaları, S. 2, 2001, <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=Dergiler&Icerik-No=217>, (01.12.2012).

Bunun üzerine de Azerbaycan silahlı kuvvetleri harekete geçmiş ve Ermeniler'le kanlı bir savaş başlamıştır.⁴²

Azerbaycan Hükümeti Dağlık Karabağ'a karşı bir askeri güç oluşturduktan sonra konuyu barışçı bir şekilde çözmek isteyen dönemin Cumhurbaşkanı Ayaz Mutallibov'un muhalefetine rağmen, Azerbaycan Parlamentosu, 27 Kasım 1991'de Dağlık Karabağ'ın özerklik statüsünü iptal etmiştir. Ermenistan da bu kararı bir savaş ilanı olarak değerlendirmiştir.⁴³

İki ülke arasındaki çatışmalar, 1992 yılında da sürmüştür. Ocak ayının sonunda Ermenilerin Karabağ taarruzları gittikçe şiddetlenmiştir. Bir Azerbaycan helikopteri Ermeni roketleriyle düşürülmüş ve ölü sayısı da 120'ye yükselmiştir. Ermenilerin saldırıları sonucu 25-26 Şubat 1992'de, 600 sivilin öldürüldüğü, Hocalı katliamı gerçekleşmiştir.⁴⁴ 9 Mayıs 1992'de Tahran'da Ermenistan ile Azerbaycan bir ateşkes imzalarken, Şuşa şehri, 17 Mayıs'ta ise Laçın Koridoru Ermeniler tarafından işgal edilerek, Karabağ ile Ermenistan arasında bir koridor açılmıştır.⁴⁵ 12 Mayıs 1994'te, Rusya'nın arabuluculuğu ile taraflar arasında sağlanan ateşkes günümüzde de devam etmektedir.⁴⁶ Bugüne dek taraflar arasında gerçekleşen görüşmelerden, özellikle önemli olan Budapeşte ve Lizbon zirvelerinden⁴⁷ de çözüm için bir sonuç alınamamıştır.

Bu döneme kadar Azerbaycan'ın yaklaşık % 20'si Ermeni işgaline uğramış ve bir milyon Azerbaycan vatandaşı mülteci durumuna düşmüştür.⁴⁸ Dağlık Karabağ savaşında yaklaşık 24.000 insan hayatını kaybetmiştir. Bunların yaklaşık 18.000'i Azerbaycanlı, aşağı yukarı 6.000'i ise Ermenidir.⁴⁹

42 Cenk Başlamış, "Kafkasya Patlamaya Hazır Bomba", Milliyet, 4 Eylül 1991. Le Monde, 4 Septembre 1991.

43 Hürriyet, 28 Kasım 1991.

44 Emin A. Şihaliyev, Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya, İran, Türkiye Rekabetleri ve Ermeni Faktörü, Naturel Yayınları, Ankara, 2004, s. 173.

45 Stéphane Yerasimos, "Transcaucasie: Le Retour de la Russie", Hérodote, No. 81, Avril-Juin 1996, p. 204.

46 Elizabeth Fuller, "Azerbaijan Belatedly Signs Bishkek Karabakh Protocol", RFE/RL, News Briefs 3, No. 20, 9-13 May 1994, p. 43.

47 "Report Of The Chairman-In-Office To The Lisbon Summit", OSCE, <http://www.osce.org/mc/40956>, (01.12.2012).

48 International Helsinki Federation For Human Rights Annual Report, p. 26.

49 Ömer G. İşyar, "Ermenilerin Dağlık Karabağ Uyuşmazlığına İlişkin Tutumlarının İçsel Nedenleri", İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No. 29, Ekim 2003, s. 3.

Azerbaycan, Ermenistan'ı sorunu barış yoluyla çözümlmeye zorlamak için, bu ülkeye karşı her türlü ekonomik yaptırımını uygulamaktadır. Hazar Denizi'ndeki petrolün işletilmesinin başlamasıyla, bu petrolün dünya piyasalarına çıkarılması için yeni boru hatlarının kurulmasının gereksinimi doğmuştur. Ermenistan üzerinden çekilecek boru hatları daha kısa olmasına rağmen, Azerbaycan Karabağ sorununun çözümüne kadar Ermenistan güzergahını kullanmayacağını açıklamış, bunun yerine kendi stratejik partneri olan Gürcistan üzerinden petrolü taşımayı tercih etmiştir.

Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili olarak BM, AGİT, Avrupa Konseyi, İslam Konferansı Örgütü ve başka uluslararası kuruluşlarda çok sayıda kararlar alınmış ve bildirimler yayınlanmıştır. Bunlar içerisinde en önemlisi BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu kararlardır. Nisan 1993'ün başlarında Kelbecer kentinin Ermenistan tarafından işgal edilmesi ve sonraki dönemlerde de Azerbaycan'ın birçok bölgesinin işgal edilmesi üzerine, 1993 yılının 30 Nisan, 29 Temmuz, 14 Ekim ve 12 Kasım tarihlerinde BM Güvenlik Konseyi sırasıyla 822⁵⁰, 853⁵¹, 874⁵² ve 884⁵³ sayılı kararları kabul etmiştir. Alınan kararlarda, Ermenistan'ın işgal ettiği tüm Azerbaycan topraklarından, ivedilikle ve şartsız olarak çekilmesi talep edilmiştir. Bunlara rağmen, Ermenistan tutumundan vazgeçmemiş ve bu yönde alınan kararlar uygulamaya yönelik hiçbir anlam ifade etmemiştir.

Uluslararası hukuk çerçevesinde barışçıl yollarla Ermenistan destekli Karabağ savaşını sonuçlandırmaya çalışan Azerbaycan tarafı istediğini bugüne dek elde edememiştir. Özellikle son dönemde Azerbaycan tarafından savaş söylemlerinin yapılması, Ermenistan'a karşı devlet destekli terörizmle mücadelede uygun olan silahlı müdahaleyi gündeme getirmiştir.

1988 yılından itibaren terörizm Ermenistan'ın dış politikada başarıyla kullandığı bir dış politika aracına çevrilmiş⁵⁴, ilk aşamada esas amaç Azer-

50 United Nations Security Council, "Resolution 822", 30 April 1993, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/247/71/IMG/N9324771.pdf?OpenElement>.

51 United Nations Security Council, "Resolution 853", 29 July 1993, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/428/34/IMG/N9342834.pdf?OpenElement>.

52 United Nations Security Council, "Resolution 874", 14 October 1993, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/557/41/PDF/N9355741.pdf?OpenElement>.

53 United Nations Security Council, "Resolution 884", 12 November 1993, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/631/20/PDF/N9363120.pdf?OpenElement>.

54 "Organisation and Implementation Of Terrorist Activities By The Republic Of Armenia Against The Republic Of Azerbaijan", Genocide Facts, <http://www.azerigenocide.org/facts/fact14.htm>.

baycan toprakları olmuş, nihai amaç ise irredentist politikanın uzantısı olan Büyük Ermenistan hayali olmuştur. 1988 yılından bu güne dek Ermenistan devleti destekli olarak Azerbaycan arazisinde 32 terör eylemi gerçekleştirilmiştir.⁵⁵ 1994 yılına kadar Ermenistan tarafından her türlü desteklenen bir dizi olaylar devlet destekli terörizmin ne kadar tehlikeli olduğunu da gözler önüne sermektedir. Ancak uluslararası hukuk çerçevesinde terörizmin kapsayıcı bir tanımının yapılmaması ve örgütler tarafından alınan kararların bağlayıcılığının olmaması Ermenistan'ı daha da cesaretlendirmiştir.

Kafkaslardaki güvenlik sorunlarından biri de Gürcistanın toprak bütünlü-
yünü tehdit eden sorunlardır. Bu sorunlardan biri Gürcistanın içerisinde 1921
yılından itibaren Özerklik statüsünü taşıyan Acaristanda ortaya çıkmıştır. Nü-
fuzu çoğunlukla müslüman olan Acaristana bu tarihlerde liderlik eden Aslan
Abaşidzenin merkezi idare ile zıt politikalar yürütmesi ve Rusya ile gizli gö-
rüşmeler gerçekleştirmesi sonucunda Gürcistan ile Acaristan arasındaki ger-
ginlik daha da artmıştır. Rusyanın da etkisiyle Abaşidze istefa vererek Rusyaya
sığınmıştır. Bununla da Gürcistan hükümeti Acaristan sorununu kansız olarak
çözmeyi başarmıştır. Ancak Acaristandaki bu ayaklanma Gürcistanın diğer so-
runlarının da uyanmasına getirip çıkarmıştır. Gürcistan ve bölge için tehlike
arz eden sorunlardan biri Abhazyada ortaya çıkmıştır. Gürcistan'dan ayrılma
amacı ile meydana gelen anlaşmazlıklar, Gürcistanın Abhazyanın özerklik sta-
tüsünü iptal etmesiyle birlikte çatışmaya dönüşmüştür. Abhazyaya ile Gürcistan
arasındaki çatışmanın sebebi Abhazyanın statüsünün nasıl belirleneceyi soru-
nudur.⁵⁶ Abhazlar tam bağımsızlık talep etseler de gürcüler Gürcistanın toprak
bütünlüğünün korunmasına çalışarak, federasyon ve konfederasyon sistemine
olumlu bakıyorlar.⁵⁷

1992 tarihinde Gürcistan tarafının Abhazyanın başkenti Sukumiye as-
keri müdahalede bulunmasına cevap olarak Abhaz, Çeçen ve Osetinlilerin
"Kafkas Halkları Konfederasyonu" adı ile gürcü ordusuna karşı savaşa başla-
dılar. Bazı devletlerin barış adına arabuluculukları da sonuç vermemiş ve Gür-
cistanın başlattığı savaşta Kafkas halklarının desteğini alan Abhazlar savaşı
kazandılar. 1993 tarihinde Abhazların Sukumiye kazandıkları çatışmalarda üç

55 Şihaliyev, a.g.e., s. 208.

56 Окта́й Эфендиев, Вооруженные конфликты и военные преступления на Центральном Кавказе: международно-правовой аспект. Баку, Издательский Дом «Кавказ», 2006. - 364 с., с. 185.

57 Araz Alanlı, Bölgesel ve küresel dengeler açısından Abhazyaya sorunu, Karadeniz Araştırmaları, Sayı 5, Bahar 2005, s. 128.

bini aşkın insan hayatını kaybetmiş, Gürcülerin bir çoğu ise bölgeden göç etmek zorunda bırakılmıştır.⁵⁸

1994 yılında yeni anayasasını kabul eden Abhazy Gürcistan'dan tekrar bağımsızlık talep etmiştir. ABD'nin desteği ile gerçekleşen "kadife devrim" sonucu Gürcistan'da M. Saakaşvili'nin iktidara gelmesinden sonra Gürcistan hükümetinin Abhazlara karşı politikası daha da sertleşmiştir. Abhazy tarafı ise, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunması çerçevesinde çözüm sürecine girmemiş ve bölgede ekonomik ve sosyal sorunlarından dolayı Rusya'ya yaklaşmıştır.⁵⁹ 4 Nisan 1994 yılında "Gürcistan-Abhazy sorununa politik çözüm bulunması için tedbirler deklarasyonu" adlı bir belge imzalanmış, ancak sorun çözüm bulmamıştır.⁶⁰ Abhazy'nın Rusya yönümlü politika uygulamasına karşılık olarak Gürcistan 2006 yılında Abhazy'nın stratejik açıdan önemli merkezlerinden biri olan Kodori vadisini alsa da, 2008'de bu bölgeyi tekrar kaybetmiş ve aynı yıl Abhazy'nın bağımsızlığı Rusya tarafından tanınmıştır. Halihazırda Abhazy Özerk Cumhuriyeti bağımsız bir devlet gibi davranmakta ve Gürcü-Abhaz sorunu halen devam etmektedir.

Kafkasya bölgesinde istikrarın temini adına, Gürcülerin ve Abhazların uzun vadeli çıkarlarına da uygun esnek bir federasyon şeklinde de olsa Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunması, bölgenin güvenliği için önemlidir. Gürcistan, Kafkasya'nın dünyaya açılan kapısı olarak önemli jeopolitik öneme sahiptir. Gürcistan'ın parçalanması ve Rusya'nın nüfuzuna girmesi, bölge ülkelerinin güvenliğini de doğrudan tehdit ediyor.

Gürcistan'daki sorunlardan diğeri ise Gürcistan'da Özerk Cumhuriyet olan Acarıstanda yaşanmıştır. Hıristiyan Gürcüleri ile Müslüman Gürcüleri arasında ortaya çıkan, diğer sorunlardan farklı olarak dine ve aynı zamanda da bağımsızlığa dayanan bu sorun Gürcistan'ın toprak bütünlüğü açısından tehlike arz etmiştir. Acarıstan'a müdahale ederek Moskova yanlısı iktidara son veren M. Saakaşvili gazetecilere açıklamasında, "Abhazy'yı geri almak için bugün hazır değiliz, ancak 2-3 yıl içinde buna hazır oluruz" diyerek Gürcistan'ın Abhazy konusundaki tutumunu belirtmiştir.⁶¹

58 Александр Скаков, Абхазия и Южная Осетия: политические аспекты решения гуманитарных вопросов, р. 134, Россия и Грузия: в поисках выхода, Carnegie Moscow Center, 2011, http://carnegieendowment.org/files/RUSSIA_AND_GEORGIA_SEARCHING_THE_WAY_OUT_Russian_Publication.pdf

59 Hakan Kantarcı, Kısaçaktaki Bölge Kafkasya, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.,s. 85.

60 Céline Francis, Conflict Resolution and Status: The Case of Georgia and Abkhazia (1989-2008), Vubpress, Brussels, 2011, p. 320.

61 Alaeddin Yalçınkaya, Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler:Etnik Düşümden Küresel Kördüğümüne, Lalezar Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006.,s. 187.

Gürcistan'ın diğer sorunlarından biri de Güney Osetya sorunudur. Güney Osetya'daki yokluk ve yoksulluğa rağmen günümüzde Kuzey Osetya ile birleşmek amacıyla Rusya'ya birleşme arzusu devam etmektedir.⁶² Güney Osetya'nın ayrılma talebi ile karşılaşan Gürcistan yönetimi G. Osetya'nın özerk statüsünü iptal etmiştir. Çatışmalar sonucunda birçok osetiyalı Gürcistan'dan ayrılmak zorunda kalmıştır.⁶³ Gürcistan'da meydana gelen sorunlarda Kuzey Osetya Federal Cumhuriyeti müdahaleleri ile birlikte Rusya'nın da rolü büyüktür.⁶⁴ Saakaşvili'nin Gürcistan'da iktidara gelmesinden sonra gerçekleştirdiği reformlar ve bölgedeki askeri müdahaleler Rusya'yı rahatsız ediyordu. Öncelikle 2004 yılının Temmuz ayında daha sonra ise 2005 yılı Ağustos ayında Rusya Devlet Duması G. Osetya ve Abhazy'a daki halk hareketlerinin bağımsızlık taleplerini destekleyen kararlar kabul etti.⁶⁵ Bu kararlarla birlikte önceleri statükonun devam etmesinden yana olan Rusya'nın Gürcistan politikası da değişti.

8 Ağustos 2008'de Gürcistan askeri güçleri hava ve karadan kendi toprak bütünlüğünü sağlamak için ayrımcı Güney Osetya'nın başkenti Tskhinvali kentine geniş çaplı saldırı başlattı. Bu saldırı başlamadan önce bölgede Rusya ve Gürcistan arasında gerginlik her geçen gün artarak devam etmiştir. 3 Eylül 2006 yılında Gürcistan Savunma bakanını taşıyan helikoptere Osetlerin saldırmasıyla⁶⁶ beraber 7 Ağustos 2007'de bir Gürcü köyüne rus roketleri tarafından atılan bomba⁶⁷ olayları mevcut durumu daha da gerginleştirmiştir. 2008 yılının Ağustos ayında bölgeye Rus askerlerinin gönderilmesine tepki olarak Gürcistan tarafı da Güney Osetya'ya karşı müdahaleye başlamıştır. Gürcistan'ın Tskhinvali şehrini ele geçirmesi sonucunda, Rusya Kuzey ve Güney Osetya'yı birleştiren Rogun geçidi aracılığıyla kendi vatandaşlarını ve sınırda yerleştirilen

62 Mert Gökırmak, "Güvenlik Boyutunda Azerbaycan'ın Geleceği", Güvenlik Boyutunda Kafkasya'nın Geleceği ve Türkiye Sempozyumu, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi Yayınları, Ankara, 2004, s. 62.

63 Merve İrem Yapıcı, "Kafkasya'nın Sorunlu Bölgesi: Güney Osetya", USAK, <http://www.usak.org.tr/dosyalar/derg...AHsexH9qoZ.pdf>

64 Alaeddin Yalçınkaya, Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler: Etnik Düşümden Küresel Kördüğüme, Lalezar Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006, s. 189

65 Jim Nichol, "Russia-Georgia Conflict in South Ossetia: Context and Implications for U.S. Interests", Congressional Research Service, CRS Report for Congress, 29 Ağustos 2008.

66 Paata Kurashvili, "Georgia Official Says He was Attacked", The Washington Post, 3 Eylül 2006, (<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/09/03/AR2006090300724.html>).

67 "Experts Confirm Jet Entered Georgian Airspace from Russia", Radio Free Europe/ Radio Liberty, 16 Ağustos 2007, (<http://www.rferl.org/content/article/1078180.html>).

Rus askerlerini korumak bahanesiyle Güney Osetya'ya girdi. Çok kısa sürede Tskhinvali şehrini işgal eden Ruslar Gürcistan'ın içlerine doğru ilerlediler.⁶⁸

2008 yılının 7-16 Ağustos tarihleri arasında gerçekleşen ve “beş günlük savaş» olarak da tarihe geçen savaşta G. Osetya ve Rusya ile birlikte Abhazyza da yer almış, Rusya'nın kara, deniz ve hava kuvvetleri aracılığıyla Gürcistan'ın önemli şehir ve limanları bombalanmıştır. Rus ve Oset birlikleri Tskhinvali şehrini tahliye etmekle yetinmeyerek, saldırıyı devam ettirerek Gürcistan'ın Gori kentini işgal etmişlerdir. Gürcistan'ın başkenti Tiflis şehrine 40 kilometrelik mesafede bulunan Gori şehri çok stratejik bir yerde bulunmaktadır. Gori kentinin işgali ile Gürcistan aslında iki yere bölünmüştür. Bu durumda, işgal altında olan Gürcistan'ın kuzey bölümü Gürcistan hükümetinin kontrolünden çıkmıştır. Rus deniz güçleri de işgali sürdürerek Gürcistan'ın Poti limanını ve Kadori bölgelerini kontrolüne almışlardır.⁶⁹ Gürcistan tarafı askeri kuvvetlerini geri çekse de Rusya tarafı, Avrupa Birliği'nin o dönemdeki başkanı Fransa'nın aracılığıyla sunulan “Sarkozy Planı”nın 16 Ağustos imzalanmasına kadar Gürcistan'ı işgalini sürdürmüştür. Her iki taraftan yüzlerce asker ve sivil vatandaşın öldüğü savaşın sonunda Rusya bu plan çerçevesinde Gürcistan'dan askerlerini çekse de 26 Ağustos 2008'de bağımsız devlet olarak tanıdığı Abhazyza ve G.Osetiya'da askeri ve siyasi nüfuzunu devam ettirmektedir.⁷⁰

Halihazırda G. Osetya, Rus askeri kuvvetlerinin kontrolünde kendi kendini yönetiyor.⁷¹ Azerbaycan petrolünün Gürcistan üzerinden Batı'ya taşınmasının aleyhine olan Rusya, Gürcistan'daki siyasi kriz ortamının devam etmesi yönünde politika izliyor. Bununla Gürcistan'ın Batı için çekiciliğinin azalacağını düşünüyor. Bu nedenle Rusya, Gürcistan'daki etnik çatışmaları ve iç çekişmeleri destekleyerek Kafkas bölgesinde istikrarsız ortamın devam etmesinden yanadır.

Gürcistan ile Rusya arasında gerilimi artıran ve özellikle de ABD'yi Gürcistan meselesine dahil eden sorunlardan biri de Pankisi vadisinde ortaya

68 Elgün Qəhrəmanov, *2008-ci il Rus-Gürcü münaqişəsinin region dövlətlərinə təsiri*, Strategiya, 02 May 2013, <http://strategiya.az/index.php?do=xerber&id=1420>

69 Ceyhun Mahmudlu, Aqil Əhmədov, “Beş günlük müharibə”nin Cənubi Qafqaz dövlətlərinə təsiri, *Journal of Qafqaz University, History, law and political sciences*, Noyabr 2010, s.47, ss. 46-53, http://journal.qu.edu.az/article_pdf/1039_456.pdf

70 Ahmet Öztürk, Rusya-Gürcistan krizi: yerel bir çatışma, küresel yansımalar, USAK: OAKA, Cilt:4, Sayı: 7, s. 9, ss. 1-27, 2009, <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/uQ413d7Damy7HYgrklvQ10NvCykJYR.pdf>

71 Bilge Buttannı, *Bölgesel Güç Karadeniz, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004.*,s. 155.

çıkmıştır. G. Osetya'nın doğusunda bulunan bu vadide Çeçenler ve diğer bölgelerden zorunlu tehcir ettirilen nüfus yaşamaktadır.⁷² Rusya, bu vadede çeçen ayrımcılarının olduğunu iddia ederek buraya müdahale etmeye çalışsa da, Gürcistan buna kayıtsız kalmamıştır. Rusya 2000-2002 yılları arasında vadiyi periyodik olarak bombalamış ve Rus-Gürcü gerilimi de buna paralel olarak artmıştır.⁷³ 11 Eylül olaylarına kadar Rusya ile Gürcistan arasında Çeçenlerin desteklenmesi nedeniyle sorun teşkil eden Pankisi vadisi, 2002 yılında uluslararası teröristlere karşı ABD tarafından başlatılan kampanyanın kapsama alanına dahil edilmiş ve Rusya ile bu bölgede sorunlar yaşanmıştır.⁷⁴

Kafkasya'da güvenlik açısından önemli olan diğer etnik sorun kaynağı da Ahıska Türkleri⁷⁵ ve Cevahetiya Ermenileri⁷⁶ sorunudur. Özerk yönetim yapısına sahip olmasa da coğrafi ve demografik özelliklerine göre bölge politik öneme sahiptir. Topyekün sürgüne gönderilen Ahıska Türkleri'nin topraklarına geri dönmesi sonucu meydana gelecek herhangi sorun, Gürcistan için tehlike kaynağıdır. Bölgedeki Ermeniler, Ahıska Türklerinin geri dönüşüne şiddetle karşı çıkarak, "Türkler geri getirilirse kötü olayların olacağını ve Ermenistan ile birleşebileceklerini" belirtmektedirler. Ahıskanın yeni bir «Dağlık Karabağ» olmasından korkan Gürcistan tarafı ermenilerle gerginlik oluşturacak konulardan uzak durmaya çalışmaktadır.

Kafkasya'daki işbirliğinin önündeki engellerden biri de Ermenistan'ın komşularına yönelik uyguladığı irredentizm politikasıdır. Bu politika sayesinde Ermenistan bölgedeki projelerden tecrid edilmiştir.

Zengin hidrokarbon kaynaklarına sahip olan bölgeler, dünyanın güçlü devletlerinin her zaman ilgisini çekmiştir. Bu nedenle enerji açısından verimli

72 Tracey C. German, "The Pankisi Gorge: Georgia's Achilles' Heel in its Relations With Russia?", *Central Asian Survey*, Cilt: 23, Sayı: 1, Mart 2004, ss. 27-39.

73 Fırat Purtaş, *Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu*, Ankara: Platin Yayınları, 2005, s.242

74 Valeri Khaburdzania, Pankisi, Abkhazia and the Problem of International Terrorism, *The National Interest*, February 5, 2003, <http://nationalinterest.org/article/pankisi-abkhazia-and-the-problem-of-international-terrorism-2245>

75 Erdiç Demiray, Anavatanlarından sekiz ülkeye dağıtılmış bir halk: Ahıska türkleri, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/3, Summer 2012, p. 877-885, Ankara, http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1522246473_49Demiray%20Erdin%C3%A7_S-877-885.pdf

76 Mahir Qəribov, 1918-1921-ci illərdə Ermənistan-Gürcüstan münasibətləri və Lori-Pəmbək bölgəsinin ermənistana birləşdirilməsi, «AMEA. Xəbərlər.İctimai və humanitar elmlər seriyası». -2012.-№3.-Cild 8.-S.67-73. s. 72.

olan bölgeler, güçlü devletler tarafından tüm dönemlerde kontrol altına alınmıştır. XIX yüzyılın sonlarında Rusya ile İngiltere, Orta Asya ve Afganistan'ı kendi nüfuz alanlarına katmak için büyük bir rekabete girdiler. Orta Asya'yı işgal eden Rusların, kendi egemenliği altındaki Hindistan'a doğru yaklaşmasına engel olmak isteyen İngiltere'nin, Afganistan'ı işgal etmeye gayret göstermesi ve bu iki ülkenin Afganistan üzerinde süren mücadelesi, tarihte «Büyük Oyun» (Great Game) olarak adlandırılmıştır.⁷⁷

Yirminci yüzyılda enerji alanında dev petrol şirketleri ve büyük güçler tarafından yürütülen yıkıcı mücadele sonucu, «Büyük Oyun» terimi dünya literatürüne de girmiştir. İlk kez bu terimi XIX yüzyılda İngiliz asker Arthur Connolly bir arkadaşına yazdığı mektupta kullanmıştır.⁷⁸ Daha sonra 1907 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan İngiliz yazar Rudyard Kipling “Kim” adlı eserinde bu terimi kullanmıştır.⁷⁹ Bu şekilde sık sık kullanılan “Büyük oyun” anlayışını bir eserinde kullanan araştırmacı Lutz Klevevan, bölgede İngiltere ve Çarlık Rusyası'nın XIX yüzyılda yaptıkları emperyalist mücadelenin modern bir versiyonu olan bir “Yeni Büyük Oyunun” sahneye konulduğunu iddia etmiştir.

Yüz yıl önce bölgede Kipling'in “büyük oyununun” aktörleri İngilizler ve Ruslar vardı. Günümüzde ise bu çelişkili ve amansız oyunun aktör sayısı çok artmıştır. Kafkas bölgesinde yaşanan oyunun esas aktörleri ABD, İngiltere, Rusya, Almanya, Çin, Hindistan, Japonya, İran, Türkiye ve diğer ülkelerle birlikte büyük çokuluslu şirketler ve uluslararası kurumlardır. Bunların yanında finans kuruluşlarının ve çok uluslu bankaların da oyunda çıkarları mevcuttur. Bilindiği gibi, enerji üzerinde paylaşım mücadelesi yürüten petrol şirketleri, hem ait oldukları ülkelerin dış politikasına etki gösterirler, hem de dünya ekonomisine kısmen de olsa yön verebiliyorlar.

Günümüzde Kafkas regionundaki “Yeni Büyük Oyun”; Rusya'nın Hazar havzasındaki etkisinin azaltılması, Çin'in bölgede etkinliğinin engellenmesi, ABD'nin bölgedeki politik iktidarlar üzerindeki etkisinin artırılması, ABD'nin askeri gücü ve şirketleri ile bölgedeki faaliyetlerinin artırılması, enerji kaynak-

77 Lutz Klevevan, *The New Great Game: Blood and Oil in Central Asia*, Atlantic Books, New York, 2004, p. 21-22.

78 Dan Burghart, *The New Nomads? The American Military Presence in Central Asia, China and Eurasia Forum Quarterly*, Volume 5, No. 2 (2007) p. 5-19, p. 5, http://www.silkroadstudies.org/new/docs/CEF/Quarterly/May_2007/Burghart.pdf

79 David Fromkin, *The Great Game in Asia*, Foreign Affairs, Spring 1980, <http://www.foreignaffairs.com/articles/33619/david-fromkin/the-great-game-in-asia>

larının ve enerji boru hatlarının kontrol altında tutulması, bölgedeki güvenlik sorunlarında aktif olunarak devletlere baskı gösterilmesi gibi çeşitli aktörler tarafından gerçekleştirilen bir çok politikalar ve bunlara uygun stratejiler ile açıklanmıştır.⁸⁰ Bu çerçevede Kafkasya bölgesinde hem bölge ülkeleri ve küresel güçler arasındaki mücadele daha da alevlenmiş ve siyasi rekabet daha da artmıştır. Bu sıkı rekabetin ana hedefi bölgedeki trilyonlarca dolarlık (yaklaşık 200 milyar varil petrol ve 18 trilyon m³ doğal gaz) petrol ve doğal gazın üretiminde üstünlüğe sahip olmak, enerjinin taşınmasında transit ücretinden faydalanmak, diğer güçlere nazaran enerji fiyatlarını kontrol etmek ve bölgede stratejik avantaj elde etmektir.⁸¹

Sonuç olarak son yıllarda “yeni büyük oyun” olarak adlandırılan uluslararası rekabetin arka planında, geçen yüzyılda olduğu gibi bugün de enerji kaynaklarının kullanımı, elde edilmesi ve nakli ile ilgili çıkar mücadelesinin olduğunu söyleyebiliriz. Kafkasya bölgesinde yapılan bu mücadele ve rekabettten de en çok bölge ülkeleri zarar görmüştür. Azerbaycan bu durumu nispeten kendi lehine çeviren ülke olmuş, bölgede yaşanan rekabeti enerji üretiminde ve naklinde kullanarak dış politikasına da araç edebilmiştir. Bununla birlikte emperyalist geleneğe sahip olan güçlerin bölgedeki mücadelesi ve bölgedeki «Yeni Büyük Oyun» Kafkasya'nın genel güvenliğine karşı tehlike olmakla birlikte bölgedeki işbirliği fırsatlarını da alt üst etmektedir.

Sonuç

Günümüzde bir taraftan küreselleşme süreci devam ederken diğer taraftan da bölgesel işbirliklerini kapsayan oluşum süreçleri hızlı biçimde dünya ülkeleri arasındaki ilişkileri belirleyen temel unsura çevrilmeye başlanmıştır. Tarihin akışı çerçevesinde de görülmüştür ki, bölgeselleşme sürecine destek veren bölge ülkeleri gelişmişliğe ve istikrara ulaşmıştır. Bölgeselleşme konseptinin Kafkasyada tatbik edilmesi bölge ülkelerinin gelişimine ve bölgesel sorunların çözümüne önemli şekilde katkı yapacaktır. Kafkasyada güvenliği tehdit eden devletlerarası çatışmalar ve global sorunlar sebebiyle bölge istikrarsız bir görünüm kazanmıştır. Bu çerçevede ilk olarak Ermenistan-A-

80 Richard Norton-Taylor, The new Great Game, *The Guardian*, Monday 5 March 2001, <http://www.theguardian.com/comment/story/0,3604,446490,00.html>

81 *Ariel Cohen*, The New “Great Game”: Oil Politics in the Caucasus and Central Asia, 25 January 1996, The Heritage Foundation, <http://www.heritage.org/research/reports/1996/01/bg1065nbsp-the-new-great-game>

zerbaycan Dağlık Karabağ sorunu, Abhazyaya sorunu, Güney Osetiya sorunu, Çeçenistan sorunu, bölge ülkelerinin iç istikrarsızlıkları, demokrasi sorunları gibi faktörler Kafkasyada güvenliği tehdit eder. Özellikle de, Ermenistan devletinin bölgede birbaşa desteklediği terör eylemleri ve ayrımcılık politikaları bölgedeki işbirliği imkanlarının önünde engel teşkil etmektedir. Ermenistanın bölgeselleşme sürecine katılması bölgesel güvenlik sorunlarının da çözümüne katkı yapacaktır. Ermenistan halkının çıkarları bölgede işbirliğinin oluşturulmasından yanadır. Diğer taraftan da “enerji güvenliği” kapsamında büyük güçlerin bölgede çatışan çıkarları Kafkasyanın güvenliğini tehdit etmektedir. Bölgeselleşme sürecinin Kafkasyada oluşturulması için bölge ülkelerinin sınırdış ülkelerinin de katılımı ve desteği esas şarttır. Özellikle Rusiya, İran ve Türkiyenin Kafkasyada çatışan çıkarlarının bölgeselleşme süreci ile uzlaştırılması en önemli adım olacaktır. Bu çerçevede Azerbaycan-Türkiye arasındaki ilişkiler ve gerçekleştirilen projelerin daha çok çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Bölgeselleşme konseptinin Kafkasyada tatbik edilmesi bölge ülkelerinin gelişimine ve bölgesel sorunların çözümüne önemli şekilde katkı yapacaktır.

Kafkas bölgesinde işbirliğinin gerçekleştirilmesi, “birlikte yaşama kültürünün” bölge ülkeleri tarafından kabul edilmesi ve bunun başarılı ve kalıcı kılınması için uygun ortam ve fırsatlar mevcuttur. Bölge ülkeleri arasındaki devletlerarasındaki sorunlar ve etnik çatışmalar geleceğe dair soru bırakmadan kesin çözüme kavuşturulmalıdır. Travmaya dönüşen etnik bağlılık psikolojisinden vazgeçilmelidir. Bölge ülkelerinin saldırgan, yayılmacı, irredantizme dayanan politikalarından biran önce kurtulmaları zarurettir. Bölgedeki çatışmaların çözümünde askerî araçlarla beraber ekonomik, siyasal, kültürel vs. araçlardan da istifade edilmelidir. Halk diplomasisine önem verilmeli ve halkların çıkarlarının bölge halkları tarafından tartışılması temin edilmelidir. Bölgedeki halkların bilinç altındaki düşmanlık imgeleri ve sosyo-psikolojik önyargılar ortadan kaldırılmalıdır. Bölgedeki güvenlik sorunlarının ortadan kaldırılması için bölgesel düzeyde güvenlik mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir.

Kafkasya`daki son aylardaki gelişmeler, önümüzdeki ayların Kafkasya için çok zorlu olacağıın habercisidir. Bunun için Kafkasya`daki işbirliği fırsatlarının denge faktörü göz önünde tutularak zamanında halkların çıkarlarına uygun değerlendirilmesi gereklidir. Büyük oyundan sıyrılan, irredentizm politikasını terk eden ve Ermeni lobisinin çıkarlarından arınan bir Ermenistan Kafkasya`daki barışın da önünü açmış olacaktır. Azerbaycan ile Gürcistan arasın-

da olan işbirliği Ermenistan'ı da kapsayacak şekilde geliştirilebilir. Tabii bunun için ilk önce Ermenistan'ın kendi çıkarlarına da uygun olarak işgal ettiği Azerbaycan topraklarını terk etmeleri gerekmektedir. Bu şartların sağlanması Kaskasya'da barış ortamının oluşturulmasına ve işbirliklerinin de geliştirilmesine getirip çıkaracaktır.

Kaynakça

- A. Ali Emircan, M. Emin Gerger, Büyük Ermenistan Hayali Ve Kars'tan Karabağ'a Ermeni Vahşeti, Cemre Yayınları, İstanbul, 1992.
- A.Ş.Şahmuradov, Guam Çerçivəsində Azərbaycan-Ukrayna Əlaqələri, Bakı Universitetinin Xəbərləri, Humanitar elmlər seriyası, №4, 2011.
- Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik, Küre Yayınları, İstanbul 2009.
- Ahmet Öztürk, Rusya-Gürcistan krizi: yerel bir çatışma, küresel yansımalar, USAK: OAKA, Cilt:4, Sayı: 7, s. 9, ss. 1-27, 2009, <http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/uQ413d7Damy7HYgrklvQ10NvCykJYR.pdf>
- Akın Dalbudak, "Büyük Türkiye Projesi: Yeni Osmanlılık", Der. Mehmet S. Erol, Türk Dış Politikasında Strateji Arayışları: Türkiye'nin Güncel Güvenlik Sorunları (Ülkeler, Bölgeler, Örgütler), Barış Kitabevi, Ankara, 2011.
- Alaeddin Yalçınkaya, Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler:Etnik Düğümden Küresel Kördüğümüne, Lalezar Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006.
- Aleksandr Dugin, Geopolitika Postmoderna: Vremena Novıx İmperiy (Oçerki Geopolitiki XXI Veka), http://www.e-reading.org.ua/bookreader.php/20824/Dugin_-_Geopolitika_postmoderna.html
- Ali Ottoman, "Le Désenclavement de l'Asie Centrale et du Caucase, Role Inédit pour Une Ere Nouvelle", Cahier D'étude sur la Méditerranée Orientale et le Monde Turco-İranien, No. 18, Juillet-Décembre 1994.
- Araz Alanlı, Bölgesel ve küresel dengeler açısından Abhazya sorunu, Karadeniz Araştırmaları, Sayı 5, Bahar 2005, S. 128 .
- Araz Aslanlı, "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", Avrasya Dosyası (Azerbaycan Özel), C. 7, No. 1, İlkbahar 2001.
- Ariel Cohen, The New "Great Game": Oil Politics in the Caucasus and Central Asia, 25 January 1996, The Heritage Foundation, <http://www.heritage.org/research/reports/1996/01/bg1065nbsp-the-new-great-game>
- Bilge Buttanrı, Bölgesel Güç Karadeniz, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- Boris A. İsaev, Geopolitika, Piter, Sankt-Petersburg, 2006.
- Céline Francis, Conflict Resolution and Status: The Case of Georgia and Abkhazia

- (1989-2008), Vubpress, Brussels, 2011.
- Cenk Başlamış, “Kafkasya Patlamaya Hazır Bomba”, Milliyet, 4 Eylül 1991. Le Monde, 4 Septembre 1991.
- Ceyhun Mahmudlu, Aqıl Əhmədov, “Beş günlük müharibə”nin Cənubi Qafqaz dövlətlərinə təsiri, Journal of Qafqaz University, History, law and political sciences, Noyabr 2010, s.47, ss. 46-53, http://journal.qu.edu.az/article_pdf/1039_456.pdf
- Cihangir Dumanlı, “Değişim Türkiye’ye Risk ve Fırsatı Birlikte Sunuyor”, Cumhuriyet Strateji, S. 5, 2 Ağustos 2004.
- Dan Burghart, The New Nomads? The American Military Presence in Central Asia, China and Eurasia Forum Quarterly, Volume 5, No. 2 (2007) p. 5-19, p. 5, http://www.silkroadstudies.org/new/docs/CEF/Quarterly/May_2007/Burghart.pdf
- David Fromkin, The Great Game in Asia, Foreign Affairs, Spring 1980, <http://www.foreignaffairs.com/articles/33619/david-fromkin/the-great-game-in-asia>
- Efe Çaman, “Kafkasya ve Orta Asya’da Alternatif İle Uyum Arası Türk Bölgesel Politikası: Kafkasya ve Orta Asya’da Türkiye”, Der. Mehmet S. Erol, Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya’nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun, Barış Kitabevi, Ankara, 2011.
- Ekrem Erdem, Halit Mammadov, Post – Sovyet Ülkeler Arasında Bölgeselleşme Eğilimleri Regionalism Tendency in Post – Soviet Countries, International Conference on Eurasian Economies 2013.
- Eldar İsmayılov, Vladimer Papava, Merkezi Qafqaz Geosiyasetden Geoiqtisadiyata Doğru, Qafqaz, Bakı, 2006.
- Elgün Qəhrəmanov, 2008-ci il Rus-Gürcü münaqişəsinin region dövlətlərinə təsiri, Strategiya, 02 May 2013, <http://strategiya.az/index.php?do=xəber&id=1420>
- Elizabeth Fuller, “Azerbaijan Belatedly Signs Bishkek Karabakh Protocol”, RFE/RL, News Briefs 3, No. 20, 9-13 May 1994.
- Emin A. Şihaliyev, Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya, İran, Türkiye Rekabetleri ve Ermeni Faktörü, Naturel Yayınları, Ankara, 2004.
- Erdinç Demiray, Anavatanlarından sekiz ülkeye dağıtılmış bir halk: Ahıska türkləri, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 7/3, Summer 2012, Ankara, http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1522246473_49Demiray%20Erdin%C3%A7_S-877-885.pdf
- Fahrettin Çiloğlu, Rusya Federasyonu’nda ve Transkafkasya’da Etnik Çatışmalar, İstanbul, Sinatle Yayınları, 1998.
- Fırat Purtaş, Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu, Ankara: Platin Yayınları, 2005.
- George Sorensen, Changes in Statehood: The Transformation of International Relations, Palgrave, New York, 2001.

- Gérard Dussouy, *Les Théories Géopolitiques* (1), L'Harmattan, Paris, 2006.
- Hakan Kantarcı, *Kısaçtaki Bölge Kafkasya*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Heydər Əliyev, *Müstəqilliyimiz əbədidir*. On ikinci kitab, B.,Azərənşr, 2004.
- Hürriyyət, 28 Kasım 1991.
- International Helsinki Federation For Human Rights Annual Report.
- Jim Nichol, "Russia-Georgia Conflict in South Ossetia: Context and Implications for U.S. Interests", Congressional Research Service, CRS Report for Congress, 29 Ağustos 2008.
- Kamer Kasım, "Başlangıcından Barış Sürecine Dağlık Karabağ Çatışması", *Ermeni Araştırmaları*, S. 2, 2001, <http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&IcerikNo=217>
- Le Monde, 24 Août 1990.
- Louise Fawcett, Andrew Hurrell, *Regionalism In World Politics: Regional Organization and International Order*, Oxford University Press, New York, 1998.
- Lutz Kleveman, *The New Great Game: Blood and Oil in Central Asia*, Atlantic Books, New York, 2004.
- Mahir Qəribov, 1918-1921-ci illərdə Ermənistan-Gürcüstan münasibətləri və Lori-Pəmbək bölgəsinin ermənistana birləşdirilməsi, «AMEA. Xəbərlər.İctimai və humanitar elmlər seriyası».-2012.-№3.-Cild 8.-S.67.
- Matthew Edwards, "The New Great Game and The New Great Gamers: Disciples of Kipling and Mackinder", *Central Asian Survey*, Vol. 22, No. 1, 2003.
- Mehmet S. Erol, "Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Türk Avrasyası", *Der. Mehmet S. Erol, Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya'nın Değişen Jeopolitiği Yeni Büyük Oyun*, Barış Kitabevi, Ankara, 2011.
- Mert Gökırmak, "Güvenlik Boyutunda Azerbaycan'ın Geleceği", *Güvenlik Boyutunda Kafkasya'nın Geleceği ve Türkiye Sempozyumu, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi Yayınları*, Ankara, 2004.
- Merve İrem Yapıcı, "Kafkasya'nın Sorunlu Bölgesi: Güney Osetya", USAK, <http://www.usak.org.tr/dosyalar/derg...AHsXH9qoZ.pdf>
- Muhittin Demiray, İsmail H. İşcan, "Uluslararası Sistemde Güvenlik Kavramının Dğişimi Ekonomik ve Jeopolitik Arka Planı", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 21, Ağustos 2008, s. 148, <http://sbe.dumlupinar.edu.tr/21/9-muhittindemiray.pdf>
- Nadir Devlet, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi Türk Dünyası*, İstanbul, Çağ Yayınları, 1993.
- Oktay F. Tanrıseven, *The Black Sea Economic Cooperation Organization and Its Strengths and Weaknesses in Promoting the Globalization of the Black Sea Region: 1992-2012*, USAK-OAKA, Cilt:7, Sayı: 13, ss. 57-72, 2012, , http://www.usak.org.tr/images_upload/files/oaka_7_13_3.pdf

- Osman Ergül, Rus Dış Politikasında Bölgeselleşme ve Rusya'nın Entegrasyon Stratejisi: Avrasya Ekonomik Topluluğu, International Conference on Eurasian Economies 2012, S. 473, SSS. 468-476. , <http://www.eecon.info/papers/560.pdf>
- Ömer G. İşyar, "Ermenilerin Dağlık Karabağ Uyuşmazlığına İlişkin Tutumlarının İçsel Nedenleri", İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No. 29, Ekim 2003.
- Paata Kurashvili, "Georgia Official Says He was Attacked", The Washington Post, 3 Eylül 2006, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/09/03/AR2006090300724.html>.
- Richard Norton-Taylor, The new Great Game, The Guardian, Monday 5 March 2001, <http://www.theguardian.com/comment/story/0,3604,446490,00.html>
- Ruşen Keleş-Yusuf Erbay, "Avrupa Konseyi'nin Bölgeselleşme olgusuna Bakışı", Çağdaş Yerel Yönetimler, c. 8, S. 4, Ekim 1999.
- Samuel Lussac, Géopolitique du Caucase: Au Carrefour Énergétique de l'Europe de l'Ouest, Editions TECHNIP, Paris, 2009.
- Sheila R. Ronis, Economic Security Neglected Dimension of National Security?, <<http://www.ndu.edu/press/lib/pdf/books/economic-security.pdf>>.
- Stéphane Yerasimos, "Transcaucasie: Le Retour de la Russie", Hérodote, No. 81, Avril-Juin 1996.
- Suat İlhan, Kafkasya'nın Gelişen Jeopolitiği, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1999.
- The Washington Post, 1 August 1996.
- Tracey C. German, "The Pankisi Gorge: Georgia's Achilles' Heel in its Relations With Russia?", Central Asian Survey, Cilt: 23, Sayı: 1, Mart 2004.
- United Nations Security Council, "Resolution 822", 30 April 1993, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/247/71/IMG/N9324771.pdf?OpenElement>.
- United Nations Security Council, "Resolution 853", 29 July 1993, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/428/34/IMG/N9342834.pdf?OpenElement>.
- United Nations Security Council, "Resolution 874", 14 October 1993, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/557/41/PDF/N9355741.pdf?OpenElement>.
- United Nations Security Council, "Resolution 884", 12 November 1993, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/631/20/PDF/N9363120.pdf?OpenElement>.
- Valeri Khaburdzania, Pankisi, Abkhazia and the Problem of International Terrorism, The National Interest, February 5, 2003, <http://nationalinterest.org/article/pankisi-abkhazia-and-the-problem-of-international-terrorism-2245>
- Zbigniew Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve

Bunun Jeostratejik Gereklilikleri, Çev. Yelda Türedi, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2005.

Александр Скаков, Абхазия и Южная Осетия: политические аспекты решения гуманитарных вопросов, р. 134, Россия и Грузия: в поисках выхода, Carnegie Moscow Center, 2011, http://carnegieendowment.org/files/RUSSIA_AND_GEORGIA_SEARCHING_THE_WAY_OUT_Russian_Publication.pdf

Октай Эфендиев, Вооруженные конфликты и военные преступления на Центральном Кавказе: международно-правовой аспект. Баку, Издательский Дом «Кавказ», 2006.

“Experts Confirm Jet Entered Georgian Airspace from Russia”, Radio Free Europe/ Radio Liberty, 16 August 2007, <http://www.rferl.org/content/article/1078180.html>.

“Organisation and Implementation Of Terrorist Activities By The Republic Of Armenia Against The Republic Of Azerbaijan”, Genocide Facts, <http://www.azerigenocide.org/facts/fact14.htm>.

“Report Of The Chairman-In-Office To The Lisbon Summit”, OSCE, <http://www.osce.org/mc/40956>.